

Duje Rendić–Miočević:
CARMINA EPIGRAPHICA,
Književni krug, Split 1987.

Teritorij današnje Jugoslavije već na prvi pogled predstavlja most između dvaju antičkih centara, Grčke i Rima. Taj je prostor mamio moreplovce i znatiželjнике, pa koloniste grčke i rimske, a potom osvajače već od 4. st. pr. n. e., i svaki je od njih ostavio poneki trag. Arheološka karta naših krajeva precizna je mapa tih tragova. No doseljenici u naše krajeve potekli iz razvijenijih civilizacija odlučili su neka svoja životna iskustva, utemeljenje gradova, zavjete bogovima, rođenja, vjenčanja, smrti, obljetnice, izreči i simbolima koje autohtono stanovništvo još nije bilo usvojilo: slovima. Tako nastaje čitav niz natpisa raznolika sadržaja i još raznolikije namjene razasut diljem antičkih prometnica i naselja od jednoga kraja naše zemlje do drugoga, u prostranoj domovini onodobnih Ilira, suočenih s moćnijima od sebe. Tokom stoljeća suprotstavljanja i pokušaja otpora, nadasve onih oružanih od kojih je Batonov ustanak najpoznatiji i posljednji, i Iliri se polako prilagođavaju novome svijetu antičkih civilizacija i primaju romanske utjecaje, no u biti ostaju isti. Natpisi nam svjedoče i o tome.

Došavši u svoj Novi svijet, u Ilirik, drevni su Grci ponijeli, kako su to uvijek činili, i običaje svog Starog svijeta, a među njima i ono što je u svijest Grka bilo utkano od prethistorijske tame: stih. Tako i njihovi natpisi, makar sasvim kratki, donose odjek Homera i u taj novi kraj. Možda je to odjek čežnje za djelićem domovine, ne znamo, no i ti reci stihova, katkad skromna sadržaja i još skromnijeg pjesničkog dometa, svjedočanstvo su grčkog duhovnog jedinstva koje je počelo svojoj civilizaciji pribrajati i istočnojadransku obalu.

Rimljanin je taj proces uvlačenja Ilira i Ilirika u vrtlog antičke civilizacije dovršio. I dok su Grci osvajali pojedine otoke, poluotoke, i na njima gradili gradove

slične svojim, dotle Rim osvaja teritorij, naseljuje svoje građane, ali prihvaća na određen način i starosjedioce pretvarajući ih, polako ali uporno, u podanike Grada. Razasuti čitavim Ilirikom — pretvorenim sad u *Provincia Dalmatia* — rimski podanici žele postati Rimom; i na način na koji to jedino mogu, provincijalno, imitatorski, no katkada nadahnu-to i iskreno, pa u nekoliko primjera i vrhunski, i u natpisima obnavljaju svoju čežnju da postanu ako ne Rim, a ono dijelom njega.

Provincia Dalmatia, prostrano područje od istočnojadranske obale duboko u unutrašnjost, poprište je duhovnog prevrata što ga nazivamo, antikom. I kad je započeo arheološki rad, još od prošlog stoljeća, pred očima znanstvenika počeli su izvirati tragovi tog doba, većinom nijemi, ali su neki — natpisi — i progovorili. Spomenika koji su, dakle, progovorili skupio se u ovo stotinjak godina velik broj, i neke su govore tih spomenika učenjaci prepoznali kao poeziju. Poezija uklesana na kamenu, mahom anonimna, predmet je ove knjige što ju je oblikovao Duje Rendić–Miočević, učenjak čitavim svojim radom okrenut upravo ovoj temi: dodir Ilira i antičke civilizacije Grka i Rimljana. Stekavši izuzetno temeljit uvid u taj sklop pitanja, autor se našao u sretnoj poziciji da o pjesmama u natpisima na tlu provincije Dalmacije (drevnog Ilirika) najmeritornije progovori.

Prepoznavši u većem broju epigrafskih spomenika metričku podlogu kao nosioca eminentno estetske vrijednosti, dakle osnovicu poezije prema antičkom poimanju, Rendić–Miočević izrađuje ovu antologiju u koju uvrštava 85 natpisa u stihovima i predaje javnosti njihov također metrički prijevod. Kako smo već naveli, uzevši da je estetska strana ovih natpisa ono što ih čini specifičnima, sastavljač ove antologije nije postupio prema znanstvenim uzusima (tako da nam rekonstrukcije lakuna i druge intervencije nisu u tekstu označene) priredi-

vanja takvih tekstova. Želio nam je predočiti tekstove kao pjesme a ne kao izvor znanstvenih pojava, te nam otvoriti pogled na poetske, a ne filološke, područje njihova značaja. U tom je pogledu, čini nam se, izabrao dobru metodu, a u provođenju te metode i u potpunosti uspio. Tako dobro, da i poneki sadržajno beznačajni stihovi (naprimjer standardne poruke pokojniku) dobivaju u ovakvoj interpretaciji i određenu poetičku vrijednost koja je dosad bila u osnovi skrivena.

Antologija, kako joj ime samo kaže, zasnovana je na cjelovito sačuvanim pjesničkim natpisima (među kojima ima i onih koji su djelomično rekonstruirani). Time je ova zbirka izgubila na svojoj iscrpnosti, ali je dobila na svojoj kvaliteti. Naime, iscrpni izbori epigrafskog materijala već postoje i za znanstveno su istraživanje dovoljni. Duje Rendić-Miočević procijenio je da bi ponavljanje takvih znanstvenih zbirki bio promašaj i stoga je uveo spomenuto ograničenje. Imajući na umu cilj ove antologije, odluka je bila sasvim ispravna. I tako je estetska vrijednost pjesničkih natpisa došla u prvi plan.

Svaki je epigram ove zbirke Duje Rendić-Miočević metrički preveo približujući ovu nepoznatu građu ne samo znalcima već i tzv. »široj publici«. No, ostajući i ovdje znanstvenikom, u opsežnim *Bilješkama* uz epigrame Duje Rendić-Miočević pokazuje zainteresiranom čitaocu dubinu svoje erudicije tumačeći ne samo arheološke okolnosti, već i metričke, pa i estetske elemente tiskanih pjesama. Indeksi, njih šest, nužna su dopuna razumijevanju sadržaja i forme (jer sadržavaju pregled imena, pojmova, ali i metričkih rješenja), i pri pomnijem su čitanju izuzetno bitan dio knjige.

Pri prevodenju ovih tekstova Duje Rendić-Miočević suočio se, kao i ostali prevodioci antičkih stihova, s osnovnom dilemom: kako poštivati ritam a ne iznevjeriti sadržaj. Pokušavajući riješiti ovu dilemu, približavajući se doslovnosti koli-

ko je to moguće, a bespogovorno slijedeći ritam, prevodilac je katkad izašao iz naglasnog sistema hrvatskog jezika, a poslužio se i neobičnim elizijama (naprimjer elizijom *e* u povratnoj zamjenici se). No, bez obzira na ove zamjerke, već sam napor da se jedna specifična oblast pjesništva sa sasvim osobenim sadržajem prezentira u drugom jeziku zaslužuje svaku pohvalu, a doseg ovih prijevoda zaslužuje to i u domeni prijevoda.

I na kraju, no zasigurno ne zbog svojeg značenja, treba spomenuti i uvodnu studiju *Siringe zvuci* u kojoj je Duje Rendić-Miočević ocrtao kulturno-civilizacijski okvir ovog pjesništva na tlu Ilirika i njegove temeljne odlike.

Dobili smo tako jednu izuzetnu antologiju koja se priključuje većem broju antologija antičkog pjesništva koje su se pojavile u nas. No zahvaljujući svom neobičnom sadržaju, koji se u ostalim antologijama gotovo nikada ne javlja, ova će knjiga u svakom slučaju značajno obogatiti fond antičke literature dostupne našem čitaocu.

Zlatko Šešelj

Zlatan Čolaković: TRI ORLA TRAGIČKOGA SVIJETA, Cekade, Zagreb, 1989.

Pod pomalo zagonetnim naslovom knjige — koji, prema našem mišljenju, aludira na tri znamenita antička tragička pjesnika — skriva se jedna izuzetna studija o antičkoj tragediji sagledanoj kroz dva temeljna elementa, prepoznavanje (kao bitnu točku pokretača tragičkog zbivanja) i herojsku mitsku priču (kao podlogu tragičkog pjesništva).

Sama je studija podijeljena na deset poglavlja — imenovana dijelovima antičke tragedije — koja obrađuju prepoznavanje, anagorizu kao pojam, a potom je kao realizaciju promatraju u okružju tragedija velike atenske tragičke trojke, Eschila, Sofokla i Euripida, te herojsku mit-

sku priču i objašnjenje tragedije u Aristotelovoj *Poetici*.

Ishodište je ove studije djelomično već poznato stalnim čitaocima našeg časopisa, jer su u tri broja časopisa *Latina et Graeca* (brojevi 21, 22 i 23) objavljeni pojedinačni ogledi o Euripidovim, Eshilovim i Sofoklovim tragedijama promatranima kroz aspekt prepoznavanja obistinjenja proročanstva, a ti su ogledi, revidirani prema novim spoznajama autora, uključeni u ovu knjigu kao njezino II, III, IV, V. i VII. poglavlje. Na temelju svojih postdiplomskih studija na Harvardu u kolekciji »Milman Parry« autor je obogatio svoju spoznaju strukture tragičkog pjesništva studijom mitske priče, a i produbljenim uvidom u Aristotelovu *Poetiku*. Time je interpretacija tragičkog pjesništva, kako ga promatra Zlatan Čolaković, zadobila svoj zaokružen oblik.

Temeljne je odrednice svoga interesa autor pronašao u objašnjenju nekih bitnih pojmova koji se pri interpretaciji tragičkog zbivanja javljaju kod Aristotela, na prvome mjestu pojma prepoznavanja, anagnorize. No dok je taj pojam kod Aristotela ograničen na prepoznavanje karaktera, dotle će Čolaković u njemu pronaći jedan od pokretača tragičkog zbivanja, zadajući sebi na samome početku studije zadatak da dokaže sveprisutnost anagnorize u tragediji (ali i u mitskoj tvorbi uopće — od *Starog zavjeta* do bajki): »Ako je ono što se prepoznaje već bilo obrečeno (a pravome prepoznavanju to je temelj), radi se o prepoznavanju obistinjenja proročanstva. To je sfera tragičkog. Sve je u tragičkom zbivanju nužno, a ne slučajno.« (str. 9).

Nužnost zbivanja i pojavne varijante proročanstva — anagnorize — mimeze obradit će autor temeljito analizirajući strukturu svih sačuvanih tragedija atenske tragičke trojke. Započeo je to analizom Euripidovih tragedija koje su, prema autoru, najpogodnije za zorno dokazivanje, jer su formalno najbliže zakono-

mjernosti tragičke strukture, za razliku od Eshilovih tragedija, koje su još odveć jednostavne da bi bile dobar primjer, i Sofoklovih, koje su suviše višeslojne (mada će i jedne i druge nakon Euripidovih postati predmetom prosudbe). Analiza strukture svih Euripidovih tragedija pokazuje točno mjesto anagnorize u toku tragičke radnje svake tragedije napose, no ono što je u tome autoru važno jest činjenica da uvijek postoji linija proročanstva — prepoznavanje (obistinjenja proročanstva), a da u slučajevima kada te linije nema, Euripid posiže za zamjenom (iskazivanjem božje volje — *deus ex machina*) ili je riječ o tragediji u kojima je obistinjenje zamijenjeno ostvarivanjem usuda.

Pošavši, nakon kratkog ekskursa o pitanju stvarnog pojma organske odnosno neorganske trilogije (za koju pretpostavlja ipak jedinstven oblik proročanstva), od iskustva s Euripidom, Čolaković nas jednakom pomnjom vodi strukturama Sofoklovih i Eshilovih tragedija pronalazeći i u njima ključne točke tragičkog zbivanja. U posljednja dva poglavlja pozabavio se Čolaković i drugom pojmom koji stavlja u temelje tragičkog pjesništva, a to je pojam herojske mitske priče. U njoj on nalazi onu liniju koja povezuje epsku poetsku tvorbu i tragičko pjesništvo, a koju je Eshil u svojoj izreci da donosi samo mrvice s preboga-ta Homerova stola tako intuitivno shvatio.

Na osnovi vrlo temeljita uvida u epsko pjesništvo, napose muslimansko pjesništvo što ga je Milman Parry prikupio u Jugoslaviji, a autor radeći u njegovoj zbirci editirao, te studija koje su se s raznih aspekata bavile usmenih pjesništvom (koje je od Milmana Parryja nadalje postalo jedna od najčešćih preokupacija književnih teoretičara), Čolaković sistematizira nekoliko fundamentalnih pojmova bitnih za »proizvodnju« i epskog i tragičkog pjesništva, no isto tako i onih mitskih priča koje su ostale nezapisane, a imale prozni karakter. To

